

פרופ' יונתן גרוסמן

81 היום השמיני – חטא נדב ואביהוא (ב)

כך מתואר שם גם בשלב ביצוע ההוראות: "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלֵי כָּמַעַשָׂה לְבַנַּת הַסִּפִּיר וּכְעָצֹם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר. וְאֵל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ" (שם, פסוקים ט-יא).

הפסוק מדגיש שה' לא הענישם על שחזו את האלוהים, ומתוך כך מתברר שמדובר במפגש ייחודי וחריג, אשר בהקשר אחר היה גורם למיתת רואי פני השכינה. בהר סיני, זכו "אַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" לראות את תחת רגליו של אלוהי ישראל, ובמקביל אליהם רואים ישראל כולם מרחוק את כבוד ה' כאש אוכלת. לפנינו, אם כן, רמות התגלות שונות.

מאחר שיש קשר בין היום השמיני לברית סיני המתוארת בשמות כ"ד, קשה להניח שהאזכור המפורש של נדב ואביהוא בשני הסיפורים הללו הוא מקרי. מסתבר יותר שיש קשר בין מה שאירע בהר סיני ובין מה שאירע ביום השמיני למילואים.

היו מחז"ל שראו את משמעות הזיקה כחטא ועונשו – אומנם בהר סיני ה' לא שלח ידו באלו שראו את תחת רגליו, אך הוא נפרע מהם ביום השמיני למילואים:

"ועוד מן הדא: 'ואל אצילי בני ישראל' – אמר ר' פנחס: מכאן שהיו ראויין להשלחת יד... מלמד שזנו עיניהם מן השכינה. ויחזו את האלהים כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה... נדב ואביהוא זנו עיניהם מן השכינה ולא נהנו ממנה, מן הדא: 'וימת נדב ואביהוא לפני ה'...' משל למלך שהיה משיא בתו ונמצא בשושבינה דבר של שמצה. אמר המלך אם הורגו אני עכשיו אני מערבב שמחת בתי, אלא למחר שמחתי באה והוא טב בשמחתי ולא בשמחת בתי. כך אמר הקדוש ברוך הוא: אם אני הורגן עכשיו הריני מערבב שמחת בתי, למחר שמחתי באה. בתי – זו התורה. הה"ד 'ביום חתונתו וביום שמחת לבו' – ביום חתונתו זה הר סיני וביום שמחת לבו זה אהל מועד" (ויקרא רבה, פר' כ', י').

אולם קשה לאמץ קריאה זו בפשטי המקראות בשל שתי סיבות: לא נראה שבמעמד הר סיני יש ביקורת על אצילי בני ישראל שחזו את האלוהים. אדרבה: כפי שהזכרתי, הם עלו עם משה בצו ה', וסביר שזו בדיוק כוונת הציווי, שגם הם יזכו לחוויית התגלות גבוהה משל שאר העם. הכוהנים מתקרבים עם משה אל ראש ההר אך לא ניגשים לתוך הענן, ממש כשם שבמשכן הכוהנים קרבים אל המזבח ואל המשכן, אך לא נכנסים לקודש הקודשים.

בשיעורנו הקודם עמדנו על כך שנדב ואביהוא לא רק הבעירו אש זרה, אלא שמו עליה קטורת ויש לראות בה חלק עיקרי מפעולתם. לו היו רוצים רק להוסיף 'אש מן ההדיוט' (או שלל הניסוחים האחרים שמתמקדים בעצם הבערת האש), הם לא היו שמים עליה קטורת. ראינו שהתפקיד היסודי של הקטורת בעבודת המשכן היא לכסות על התגלות ה', ובסיפור שבו יש מפגש של האדם עם כבוד ה' שמתגלה מחוץ למקום הרגיל – יש לקחת מחתה ולכסות את ההתגלות במקום שבו היא מתרחשת.

המסקנה המתבקשת היא, אם כן, שנדב ואביהוא ביקשו לכסות על כבוד ה' העומד להתגלות לעיני כל העם. דבר זה עומד בסתירה מהותית למטרתו של היום השמיני, שהרי תכליתו: "היום ה' נִרְאָה אֵלֵיכֶם" (ט', ד). מדוע ביקשו בני אהרן להסתיר את ההתגלות?

כפי שכבר הערתי, התגלות כבוד ה' כאש אוכלת על המזבח ממשיכה את התגלות ה' כאש אוכלת בראש הר סיני. כבר שם זכו ישראל להתגלות מעין זו של היום השמיני למילואים: "וּמִרְאָה כְבוֹד ה' כָּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כ"ד, יז). כבר הערתי שאומנם משה ויינפלד נטה לראות גם בפסוק זה את האש המבצבצת מתוך הענן שעל ההר, אך בקריאה פשוטה של הפסוק נראה תיאור אחר. אכן, גם הענן נזכר שם, אך לצדו מתוארת האש האוכלת שנראית לעיני בני ישראל, כלומר, היא איננה מכוסה בענן.

קישור היום השמיני למעמד הר סיני דרמטי כמובן להבנת פשרו של היום השמיני, ומחזק את התיאוריה הידועה של רמב"ן שהמשכן הוא 'המשך' מעמד הר סיני: כבוד ה' התגלה על ההר ומשם עבר למשכנו החדש שבנו לו בני ישראל. אולם, הזיקה בין שני המעמדות קשורה גם בגיבורים הפועלים בשניהם. לצד משה שעלה לראש ההר ונכנס לתוך הענן, יש קבוצה של אצילי בני ישראל שעזבו גם הם את מחנה ישראל, התחילו להתקדם עם משה במעלה ההר, אלא שהם לא נכנסו עם משה אל תוך הענן שבראש ההר. כך ציווה ה': "וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֵל ה' אֶתְּהָרְךָ נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק. וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל ה' וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ" (שמות כ"ד, א-ב).

מחנות עם קטורת ומבקשים להעלות ענן שיסכוך על התגלות האש הפורצת אל עבר המזבח. למעשה, הם מבקשים לממש את ההתגלות כפי שמבחינתם התרחשה בהר סיני – אש מכוסה בענן.

כפי שכבר הערתי, הצדק עם רשב"ם בתפיסתו את האש האוכלת את נדב ואביהוא כאותה אש עצמה שאוכלת את הקורבנות. אכן – כנגד התגלות אש זו עצמה הם יצאו כשניסו למנוע ממנה לפרוץ לעין כול. אולם ה' ביקש לגלות את כבודו לעין כל ישראל. בימי המילואים התקדשו הכוהנים בנתינת דם הקורבן על גופם, אך נדב ואביהוא התעלמו מכך שגם במעמד הר סיני התרחש תהליך מעין זה מול העם כולו: "וַיִּשְׁלַח אֶת נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה' פְּרִים. וַיִּקַּח מִשֶּׁה חֲצֵי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאֲזָנֹת וַחֲצֵי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ... וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעֵם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (שמות כ"ד, ה-ח). אכן, בהר סיני זכו הכוהנים להתגלות מיוחדת אך גם העם כולו זכה לראות את כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר.

כאמור, התגלות ה' לעין כל ישראל היא מגמתו המרכזית של יום זה, ונדב ואביהוא אינם יכולים לעמוד מול האש הפורצת-מתגלה והם נשרפים עם בגדי הכהונה שעליהם. קשה להכריע מהיכן האש יצאה ובהא הא המזבח. במקומות אחרים שיש בהם התגלות באש אוכלת קורבנות נראה שהיא יצאה מהשמים. כך למשל במעמד הכרמל, בתיאור שבוודאי נשען על הפסוקים שלנו: "וַתִּפֹּל אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל אֶת הָעֵלֶה וְאֶת הָעֵצִים וְאֶת הָאֲבָנִים וְאֶת הָעֵפֶר וְאֶת הַמִּים אֲשֶׁר בְּתֵעֵלָה לַחֲכָה. וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (מל"א י"ח, לח-לט). ובדומה גם בבניית המקדש: "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֹאִים בְּרִדַּת הָאֵשׁ וְכָבוֹד ה' עַל הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אֶרְצָה עַל הָרֶצֶף וַיִּשְׁתַּחֲוּ וְהוֹדוּת לַה' כִּי טוֹב כִּי לָעוֹלָם חֲסִדוֹ" (דה"ב ז', ג). כך גם בקניית הגורן על ידי דוד: "וַיִּבְּן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלֹת וּשְׁלָמִים וַיִּקְרָא אֶל ה' וַיַּעֲנֶהוּ בְּאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבֵּחַ הָעֵלֶה" (דה"א כ"א, כו). מאחר שבמקומות אלו האש ירדה מן השמים, ייתכן שגם אצלנו זו הכוונה. עם זאת, השימוש בפועל "וַתִּצָּא אֵשׁ" ותיאור המקום "מִלְּפָנֵי ה'" מאפשרים גם את ההצעה של רשב"ם שהאש יצאה מאוהל מועד אל המזבח.²

זאת ועוד: לו מדובר על תגובה אלוהית מאוחרת על מה שאירע בהר סיני, אין סיבה שרק נדב ואביהוא יענשו. הרי במעמד הר סיני ראו את האלוהים גם אהרן וגם שבעים מזקני ישראל.

ניתן לבאר את הזיקה בין שני האזכורים של נדב ואביהוא באופן אחר. כאמור, במעמד הר סיני זכו הכוהנים לעלות בהר עם משה ולחוות התגלות עדינה יותר מאשר שאר העם. במובן מסוים כבר שם הוגדר מעמד הכהונה כמי שיכולים להתקרב אל התגלות כבוד ה' יותר משאר העם – גם אם פחות ממה. הדבר נרמז כבר בציווי שמשובל עוד לפני עשרת הדברים: "יָרֵד הָעֵד בָּעַם פֶּן יִהְרָסוּ אֶל ה' לְרֹאוֹת וְנִפְּל מִמֶּנּוּ רַב. וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל ה' יִתְקַדְּשׁוּ פֶן יִפְרָץ בֵּהֶם ה'" (שמות י"ט, כא-כב). הרי לנו החלוקה: על העם להיזהר שלא לעלות בהר כלל, והכוהנים "הַנִּגְשִׁים אֶל ה'" צריכים להתקדש.¹

ניתן לדמיין את רוממות הרוח של נדב ואביהוא כששבו אל מחנה ישראל בתום ברית סיני. הם היו נציגיהם של ישראל בעלייתם במעלה ההר, וכפי שבימי המילואים הוכשר פיהם לאכול מן הקורבנות, כך כבר שם, לאחר שראו את האלוהים הם גם אכלו מבשר זבח השלמים שהוקרב במעמד זה (שמות כ"ד, ה, וכתיאור ראב"ע במקום). רמב"ן אף הוסיף שדווקא הם שאכלו מזבח השלמים, עוד לפני ששבו אל המחנה, שהרי "השלמים טעונית מחיצה, ונאכלין בירושלם לפני מן החומה, ובשילה בכל הרואה, וכאן היו נאכלין לפני המזבח תחת ההר, לא במחנה" (רמב"ן לשמות כ"ד, יא).

על רקע חוויה אקסקלוסיבית זו יש לקרוא את מעמד היום השמיני, מתוך עיניהם של נדב ואביהוא. עד כמה הם האמינו לחבריהם הישראליים שסיפרו להם עם שובם שהם ראו את כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר – לא נוכל לדעת. אך גם אם הם התייחסו לכך ברצינות, הם הרי זכו להתגלות בסדר גודל אחר. הם "התקדשו" ועלו עם משה וזכו לראות את תחת רגליו של אלוהי ישראל וכתרו עמו ברית שלמים. בתודעה שלהם, מעמד הכהונה הוא שזכאי להתגלות, וגם אם כל ישראל ראו מרחוק את האש האוכלת בראש ההר, אין מקום לאפשר דבר מעין זה במשכן. הם, הכוהנים, מוזמנים להתקדש ולעלות במעלות המזבח, אך לא ייתכן שתראה שפחה את כבוד ה', מה שלא זכה לו יחזקאל בן בוזי. מתוך קנאות לכבוד שמים, ולכבוד מעמד הכהונה, הם נוטלים

2 בשל פועל זה הכריע מילגרום שאכן האש יצאה מאוהל מועד (ויקרא, חלק א, עמ' 590). עם זאת הפועל 'לצאת' משמש גם במקומות אחרים במובן מטאפורי ולא מורה בהכרח על יציאה ממקום מוגדר למקום אחר (למשל בראשית י"ט, כג).

1 על קישור ציווי זה (שמות י"ט) למתואר בברית האגנות (שמות כ"ד) ראו: א' אלדר, "מעמד הר סיני והגבלותיו", **מגדים** לו (תשס"ג), עמ' 23-9.

דבר הכסף' (בראשית מ"ג, יח), וכן 'ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'" (בראשית כ"ד, נא) – גזר... והנה אמר משה, המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו, בקרובי אקדש..."

(פירושו לויקרא י', ג).

לדברי רמב"ן, משה מתייחס בדבריו לרצון ה' ולכוונתו. ניתן לאמץ כיוון זה מבלי לאמץ את המשך דברי רמב"ן, ולחזור לדברי ה' שבראש היום השמיני שבו מובאת תכלית היום: "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וַיֵּרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה'" (ט', ו). זה מה ש'דָּבָר ה'", ומשה ממשיך ומבאר זאת במילותיו שלו: אכן בקרובים לו ה' מתקדש, אך היום ביקש ה' להראות את כבודו "עַל פְּנֵי כָל הָעָם". הכוהנים הם הקרובים היכולים להתקרב למלכם (השוו: אסתר א', יד), וכפי שיחזקאל מכנה אותם: "הֲנֵה לְשָׂכֹת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ שֵׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר קְרוּבִים לַה' קְדָשִׁי הַקֹּדֶשִׁים" (מ"ב, ג). אולם כשממשיך משה ומשלב את הפועל "אֲכַבֵּד", אין ספק שהוא חוזר למשמעות המלווה את הפרק כולו – כבוד ה' המתגלה באש על המזבח.⁴

לפיכך, הקריאה הנוחה כאן היא קריאה שמנגידה בין הכוהנים שעל ידם ה' מתקדש, ובין כל העם שלפניהם ביקש ה' להראות את כבודו. מאחר שנדב ואביהוא ביקשו להסתיר את כבוד ה' המתגלה מתוך תפיסת מעמד כהונה אקסקלוסיבי, מבאר משה את הדבר בפני אחיו: אכן הצדק עם בניך שהם קרובים במיוחד ובהם יש קדושה, אולם כבוד ה' צריך שייראה היום על פני כל העם.

אש זרה

נתון אחד נוסף יש לבאר לאור זיהוי חטאם: הכתוב מגדיר זאת – גם בסיפורנו וגם במקומות אחרים (במדבר ג', ד; כ"ו, סא) – כהקרבת 'אש זרה': "וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם" (י', א). מה משמעות 'אש זרה' בהקשר הנידון?

את מבוכת הפרשנים סביב משמעות הצירוף בהקשרנו סיכם בראין ביד:

"רשימה של התיאוריות העיקריות תספיק כדי להדגים את הקושי לדעת את טיבו המדויק של ביטוי זה ("אש זרה"): אולי הם הקריבו בשעה

בין אם כך ובין אם כך הדבר החשוב להבנת סיפורנו הוא שנדב ואביהוא ביקשו בנתינת הקטורת למנוע את הופעתה על מזבח העולה, ויהא המקום המדויק שבו הם ניסו לעצור את האש אשר יהא.³

ביאור משה

הערתי כבר שניתן לחשוף את חטאם של נדב ואביהוא בשני מוקדים: במעשה הבאת הקטורת שלהם ובביאור שמשה אומר לאהרן לאחר מותם. נדמה, שניתוח דברי משה מחזק עוד את הקריאה המוצעת: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהָרֹן הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבֵי אֶקְדֹשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֲכַבֵּד" (ויקרא י', ג). היו שראו בדברי משה נחמה לאהרן אחיו וסברו שהקרובים שבהם ה' מתקדש הם נדב ואביהוא (רש"י, ראב"ע ורמב"ן), והיו שראו בדברי משה ציווי לאהרן שלא יתאבל, ופענחו את "הקרובים" כמוסב על אהרן ובניו הנותרים שעליהם להמשיך ולהתקדש ולא להיטמא (רש"י וכוור שור). אולם יש להודות שמצד התפתחות העלילה אנו מצפים שדברי משה ישמשו כביאור לטרגדיה הגדולה שזה עתה התרחשה. דבריו מובאים מיד לאחר מיתתם המפתיעה, ואכן נדמה שניתן לקרוא אותם כהסבר. לשם כך יש לקרוא זאת כמשפט המביע ניגוד:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהָרֹן הוּא אֲשֶׁר דָּבָר ה' לֵאמֹר:

[אומנם] בְּקִרְבֵי אֶקְדֹשׁ – [אולם] וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֲכַבֵּד" (י', ג).

נתחיל את מסע פירוש הפסוק בפתיחתו – "הוא אֲשֶׁר דָּבָר ה' לֵאמֹר". היו שטענו שיש לראות זאת ככותרת, מעין 'כה אמר ה'" (כמו: שד"ל ומילגרום). פרשנים אחרים חיפשו את הדבר הספציפי שאמר ה' למשה ושאליו הוא מתייחס (רש"י, כוור שור, רבנו בחיי, אברבנאל – הציעו כל אחד מקור אחר), אך בצדק כתב רמב"ן שלשון 'דָּבָר' במקרא מכוון למחשבות וכוונות באופן כללי:

"ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה, כי דבר השם – גזרותיו ומחשבותיו וענין דרכיו, וה'דבור' יאמר בכל אלה: 'דברתי אני עם לבי' (קהלת א', טז) – חשבתי מחשבה זו. וזוה הדבר אשר מל יהושע' (יהושע ה', ד) – זה הענין. 'על

3. [Harna Inscriptions and the Mishnah", JJS 40 (1989), pp. 46-52]. אולם מאחר שלאורך פרקנו "כבוד ה'" הוא נושא מרכזי שעיני כל נשואות אליו, קשה לנתק בין דברי משה על "אֲכַבֵּד" ובין משמעותו לאורך הסיפור כולו.

3 לדעתו של מילגרום שנזכר לעיל, האש יצאה מתוך המשכן, ונדב ואביהוא עמדו בפתח אוהל מועד (שם, עמ' 600).

4 במקראות אחרים ניתן לראות את 'אכבד' ואת 'אקדש' כתקבולת שאיננה ניגודית, כמו ביחזקאל כ"ח, כב (סגל אף הציע שדברי יחזקאל נשענים במכוון על פסוקנו [The 'Divine Penalty' in the] P. Segal,

הלא נכונה של היום, או מן המניעים הלא נכונים, או בצורה קנאית מדי בגלל צעקות ההמון. אולי הם טעו בתהליך ההקרבה בכך שלא טיהרו את עצמם כראוי, או בתעוזתם להיכנס למשכן, או שהאש באה ממקור חילוני. אולי הם הביאו קטורת זרה שהייתה בשימוש של כתות פגאניות, או אולי הם אפילו לא היו מוגדרים ככוהנים!⁵

אך גם אם לא ניתן להכריע במדויק מה כוונת הצירוף בהקשר זה, ניתן לשרטט את גבולותיו. פסוק רלוונטי במיוחד לענייננו הוא האיסור להקריב קטורת זרה על מזבח הזהב: "לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו" (שמות ל', ט). ביאור מקובל לקטורת הזרה שנאסרה כאן הוא קטורת שלא הוכנה על פי המתכונת הנדרשת (כך למשל ראב"ע במקום).⁶ אולם הפסוק שנזכר לפני איסור הקטורת הזרה איננו עוסק בהכנת הקטורת אלא בזמן הקרבתה: "והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנחת קטירתה ובהעלת אהרן את הנחת בין הערבים קטירת תמיד לפני ה' לדתיתכם" (שם, פס' ז-ח). לפיכך, יש מקום גם לקריאת רש"י בהגדרתו את איסור הקטורת הזרה כקשורה בזמן הבאתה: "לא תעלו עליו" – על מזבח זה, 'קטרת זרה' – שום קטורת של נדבה. כולן זרות לו חוץ מזו" (פירושו על אתר). ייתכן שהצדק עם שתי העמדות גם יחד: כל הקטרת קטורת שאיננה נעשית על פי הציווי – או בשל אופן הכנתה או בשל זמן הבאתה – מוגדרת כזרה למזבח.

לפיכך, גם האש שהביאו נדב ואביהוא היא 'אש זרה', מפני שהביאוה שלא בציווי ובניגוד לציווי. בזמן שהביאו את האש עם הקטורת שעליה, לא היה לה מקום ובכך היא מוגדרת 'כזרה'.

אהרן מקבל בהכנעה ובענווה את דברי משה, בדומיה שמהדהדת עד היום הזה: "וידם אהרן" (י', ג), ומיד משה אף אוסר על משפחת הכהונה להתאבל על שני הבנים שמתו.

בחלקו השני של הפרק – שהוא גם חלקו השני של היום השמיני שלאחר התגלות כבוד ה' – שוב חוזרים שני בניו של אהרן ומפירים את החוק. ההקבלה בין שתי הפרות החוק ברורה מאליה אך היחס לשתיהן שונה. בכך נדון בשיעור הבא.

 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן *
 * עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט *
 * ***** *
 * בית המדרש הווירטואלי *
 * מיסודו של *
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
 * האתר בעברית: <https://etzion.org.il/> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: office@etzion.org.il *

6 בהקבלה לקריאה זו, הציע מילגרום גם אצלנו שהמונח 'אש זרה' מלמד שנדב ואביהוא אש שנלקחה ממקור אחר ולא מהמזבח (מילגרום, ויקרא, חלק א, עמ' 598).

5 B. Bidd, Ritual Words and Narrative Worlds in the Book of Leviticus, New York and London 2009, p. 118.